

АНТРОПОЛОГИЯ ТАРИХЫ МЕН ТЕОРИЯСЫ

Постмодернизм мен
постмодернистік антропология

Кітап: Антропология тарихы мен теориясы

Тарау: 3. Ауыспалы уақыт концептілері

Дәріс: 24. Постмодернизм мен постмодернистік антропология

Тақырыптың қысқаша мазмұны: постмодернизм «модернистік» теорияға барлығын қамтушы деген анықтама береді. Постмодернистер үлкен теорияларды жоққа шығарады және этнографиялық сипаттама беру толыққанды болады деген түсінікті мойындамайды. Соңғы кездері олар этнологиялық зерттеулерді антропологтар атқарады деген мәлімдемеге де қарсылық білдіріп жүр. Постмодернизм, постмодернистік – қайта жаңғыру дәуірінің идеалдарының құлдырауын басты назарға алатын көзқарас. Антропологияда және басқа гуманитарлық ғылымдарда бұл термин әдетте ойша болжамдарға негізделген объективті категориялар мен ғылыми әдістерді мойындамайды. Антропология – жалпы алғанда рефлексивтіліктің талқылауларынан көп пайда көргенімен, рефлексивтілікті қолданысқа енгізгенімен де рефлексивтілікке қатысты бір нәрсені анықтап алуымыз қажет. Рефлексивтіліктің ерекше түрі және жай ғана этнографты әлеуметтік әрекет етуші не дерек жинаушы ретінде қарастыратын қарапайым түрі болады.

Тақырыпты оқудың мақсаты – постмодернизмнің алғашында өнер саласы мен сәулет өнерінде пайда болғаннан соң аз уақыттан кейін антропологияға келгенін негіздеу.

Постмодернизм осыған дейін белгілі болған барлық «модернистік» көзқарастарды сыни тұрғыдан талдайды. Постмодернизм «модернистік» теорияға барлығын қамтушы деген анықтама береді. Постмодернистер үлкен теорияларды жоққа шығарады және этнографиялық сипаттама беру толыққанды болады деген түсінікті мойындамайды. Соңғы кездері олар этнологиялық зерттеулерді антропологтар атқарады деген мәлімдемеге де қарсылық білдіріп жүр. Нәтижесінде рефлексивтілік пен кейіптеуге қатысты сұрақтар пайда болды. Кең ауқымда қарастырғанда постмодернистік антропология өз бастауын «ориенталистік» бағытта жазылған еңбектерден алады. Олардың сыни көзқарастары пәннің бұрынғы қағидаларының барлығы «бөтен» түсінігін қалыптастыруға бағытталған дейді. Сонымен бірге, постмодернизм – релятивизм мен интерпретивизмнің орынды жалғасы. Екеуінің ұқсастығы сондай оларды бір-бірінен тек хронологиялық тұрғыдан, қолданатын сөздер негізінде және жазу мәнеріне байланысты ғана ажыратуға болады.

Ван дер Гист өз мәлімдемесінде релятивизм дегеніміз – догма деген еді. Релятивизм антропологтардың өздері зерттеп отырған өзге мәдениетке қатысты когнитивтік нақтылығына және сол мәдениеттегі антрополог емес адамдардың когнитивтік нақтылығына қарсы бағыт деген сыни пікірлер айтылып жүр. Бірақ соңғы он жылда антропология жұмсақ релятивистік түсініктерге қайта оралуда. Ол бойынша әр мәдениеттің өзіндік құндылықтар жүйесі мен семантикалық құрылымы бар деп ұғынып, Бенедиктің және Уорфтің көзқарасына ұқсас түсініктерге қарай ауысады. Алайда ол қазір постмодернизмнің жаргоны ретінде қабылданған және постмодернизм қандай да бір мәдениет теориясын жоққа шығарады. «Релятивизм» туралы осындай әртүрлі көзқарастардың болуы оның біртекті концепт емес екенін көрсетеді. Бұл термин боастық антропологияның бастамаларынан нәр алатын теориялық фрагменттер жинағынан құралған. Боасианизм қандай пішінде болса да осы уақытқа дейін америкалық антропологияның негізі болып келе жатыр. Алайда релятивистік догмаларға қарсы шығатындар да, оларды қолдайтындар да соңғы кездері антропология мен оның зерттеу нысаны арасындағы байланыс туралы жаңа көзқарастар қалыптастыруда. Ондай жағдайда антропологияның келбеті дәл Британика Энциклопедиясының бірінші басылымында антропология сөзіне берілген «АНТРОПОЛОГИЯ дегеніміз – адам табиғаты туралы дискурс» деген анықтамаға сәйкес келер еді.

Постмодернизм алғашында өнер саласы мен сәулет өнерінде пайда болғаннан соң аз уақыттан кейін антропологияға келді. Ол салаларда 1950 жылдардан бері постмодернизм дегеніміз – ресми стильдік принциптерді жоққа шығаратын және араласпайды деп қабылданған жергілікті стильдердің араласуын қалыпты деп санайтын көзқарас ретінде қабылданған. Антропологияны қоса алғанда әлеуметтік ғылымдардың барлығында бұл термин VIII Париж университетінің философиядан профессоры Жан-Франсуа Лиотардың ұсынған анықтамасына сай қолданылады. Ол осы анықтамасын Квебек үкіметіне жасаған «постмодернистік жағдай» атты есебінде берген болатын: «Егер осы терминді мүмкіндігінше қарапайым түрде беретін болсақ, мен постмодернизм дегеніміз – метанарративке сенімсіздік көрсету деп анықтар едім».

«Мәдениетті жазу»

Антропологиядағы постмодернистік бағыттағы мәтіндердің ең маңдай алдысы – «Мәдениетті жазу» (Клиффорд пен Маркус, 1986) жинағы. Ол жинақ 1984 жылы (Маркус пен Клиффордты да қараңыз, 1985) Нью-Мексикадағы Санта Фэда өткізілген конференция нәтижесінде жарыққа шықты. Бұл жинақта сегіз антрополог, антропология тарихшысы (Джеймс Клиффорд) және әдебиет сыншысы (Мэри Луиз Прэтт) мақалаларын жариялады. Ол мақалалардың барлығы кейін мерейтойға айналған жинақта тағы басылып шықты (Роберт Торнтонның мақаласынан басқа). «Мәдениетті жазу» кітабына ортақ тақырып антропологиялық дискурстағы әдеби әдістерді қарастыру тақырыбы болды. Бірақ авторлардың тақырып туралы көзқарастары қалыпты көзқарастан радикалды көзқарасқа дейін өзгешеленеді. Тағы бір авторлар тобы биліктің этнографиялық процеске орынсыз араласуын да сынға алады. Жинақтағы әр мақала жеке-жеке қарастырып шығуға тұрарлықтай жазылған.

Джеймс Клиффорд жинаққа жазған кіріспесінде этнография бүтін мәдениетті көрсетеді деген пікірді сынайды. Қандай да болсын этнографиялық деректер, тіпті ең білікті ғалымның қаламынан шықса да, толыққанды бола алмайды дейді. Ол этнографияны жазу машығы ретінде қарастыруды жөн санайды. Бірақ антропология дегенімізді жай ғана жазу деп немесе этнографияны жай ғана «поэзияның» бір түрі деп қарастыратын экстремистік көзқарасқа қарсы екенін жазады. Оның антропологияға қосқан елеулі үлесі «этнографиялық аллегория» саласына тиесілі. Клиффордтың «этнографиялық аллегориясы» әдеби бағытқа жақын және «мәдениеттің нарративті жағына» мән береді. К. Джордж Маркус та әдеби талдау сарынында жазады, бірақ ол автордың «беделін» боямсыз көрсетуге, әлемдік жүйелер теориясын қолдануға үндейді. Кітаптың соңғы сөзінде ол Санта Фэ конференциясы нәтижесінде антропология пәнінде туындайтын жаңа сұрақтардың қиындығы туралы жазады.

Мэри Луиз Прэтт әртүрлі этнография түрлерін талқыға салады. Ол антропологиядағы объективті және субъективті түсініктерді «бірлестіре» қолдану керек дейді. Этнографтар ізденісінде тарихи жағдайлар мен әдеби жанрды ескере отырып, зерттеу жүргізу керектігін айтады. Винсент Крапанзано тәржімалау қиындығын үш түрлі мәтінді талдау арқылы қарастырады: бірі XVIII ғасырда жазылған мәтін, екіншісі XIX ғасырда жазылған мәтін, үшіншісі Гирцтің мәтіні. Ренато Розальдо биліктің түрлерін екі түрлі мәтін арқылы талдайды. Оның ішінде Эванс-Причардтің Нуэр туралы мәтіні де бар. Ал Талал Асад «тәржіма» нысаны ретінде Эрнест Геллнердің «тәржіма» туралы жазған еңбегін алады. Онда Геллнер «Нуэрлердің діні» туралы британдық антропологиялық тарихында жазылған еңбектердің «тәржімалануы» туралы сөз етеді.

Мишель Фуко этнос динамизмі тақырыбына тоқталады. Оның ойынша, этнос динамикасы әр келесі буында қайта жаңғыртылуы тиіс. Пол Рабинов Гирц интерпретивизмінің және Клиффордтың «мәдени мета-антропологиясының» мәтіндік құрылымын жасайды және одан да басқа мысалдарды қарастырады. Осылайша ол сол мәтіндердің әлеуметтік фактілер екенін көрсеткісі келеді. Стефен Тайлер алғашында когнитивтік антропологияның өкілі болды, бірақ кейін постмодернистік бағытта пікір білдірушілердің ішіндегі ең қатаң сыншылардың біріне айналды. Ол ғылыми ақыл-ой жүйесі уақытының біткендігін айтып, постмодернистік этнографияның болашақтағы фрагментарлы табиғатының кереметтігіне тамсанады. Оның ойынша, постмодернизм «дискурстың» ауқымында жұмыс істейді, дәл диалогтағы секілді. Ал бастапқы антропология этнографиялық «мәтіндерді» монолог түрінде қарастыратын еді. Алайда ол постмодернистік этнографияның әлі жоқ екенін айтып, соған өкініш білдіреді. Екінші жағынан, ол «этнографияның барлығы постмодернистік белгілермен жазылған» деп мәлімдейді.

«Мәдениетті жазу» жинағы жарияланғалы бері жинақты шығаруға атсалысқан және қатыспаған бір топ антрополог осы дискурста талқылауын жалғастыруда. Соның айқын мысалы ретінде Маркус пен Фишердің соңғы кезде жазылған антропологиялық еңбектердің эксперименталды және сыни табиғатын негіздеуге тырысып жазған шығармасын айтуға болады; тағы бір мысал – Клиффордтің XX ғасыр этнографиясы, әдебиеті және өнері туралы жазған еңбегі, Майкл Тоссихтің өзіміздің/бөтендікі түсініктері арасындағы қарама-қарсылықтағы айырмашылықтың құрылымы мен имитациясы жайлы жазылған бірегей еңбегі; сондай-ақ

Кітап: Антропология тарихы мен теориясы

Тарау: 3. Ауыспалы уақыт концептілері

Дәріс: 24. Постмодернизм мен постмодернистік антропология

Рабиновтың кейбір жинақтары. Мэрилин Стратерннің байланыстарды анықтауға бағытталған еңбегі Британиядағы бүгінгі маңдай алды антропологиялық еңбекке жатады. Оның ойынша, ішінара байланыстармен жұмыс істеу антропологтар үшін қажетті нәрсе. Өйткені антропологтың қолындағы ақпарат тым көп, сол себепті оның ақпаратты басқалай талдауы мүмкін емес. Қажет әдебиеттер тізімі:

- Маркус пен Фишердің антропологиялық еңбектердің эксперименталды және сыни табиғатын негіздеу шығармасы (1986);
- Клиффордтің XX ғасыр этнографиясы, әдебиеті және өнері туралы жазған еңбегі (1988);
- Майкл Тоссихтің өзінің/бөтендікі түсініктері арасындағы қарама-қайшылық айырмашылығының құрылымы мен имитациясы жайлы жазылған бірегей еңбегі (1993);
- Рабиновтың кейбір жинақтары (1997);
- Мэрилин Стратерннің байланыстарды анықтауға бағытталған еңбегі (мысалы, 1991; 1992).

Америкалық социолог Норман Дензин постмодернистік антропологияны «моральдық дискурс» деп сипаттайды. Оның айтуынша, этнографтар адамдар туралы жазуда әртүрлі, объективті жазу түрлерінен алшақтап, эксперименталды және тәжірибеге негізделген жолмен жазуға көшулері қажет. Соның ішінде автобиография жазу және БАҚ-ты пайдалану; сезімдерді көбірек беруге тырысу; ғылыми шындыққа қарағанда көркемделген поэтикалық және әңгімелеуге тән шындыққа қарай жүрулері керек. Сонымен бірге, антропологтар өмірден алған тәжірибелерге, шынайы күнделікті іс-әрекеттерге және түрлі көзқарастарға сүйенулері тиіс.

Постмодернистер, әдетте, мәдениет туралы жазуда, мәдениетті сипаттауда және мәдениеттің теориясын беруде еркін мәнерді қолдайды. Постмодернизм туралы постмодернистердің өздері жазғанда олар рефлексивтілікті жиі қолданады. Крапанзаның сөзімен айтсақ: «Кез келген белгілеу кезіндегі белгінің парадигматикалық жағының еркін белгіленуі ғана емес, сонымен бірге оның синтагматикалық, синтаксистік және орналасуында да еркіндіктің болғаны дұрыс». Басқаша айтатын болсақ, кейбір постструктуралистер, әсіресе, Бурдьё соссюрлік өзгешелікке қарсы шығады. Ал Крапанзано болса, Соссюрдің белгілерге тән еркін жазу түсініктерін кеңейтіп, ол бір белгімен басқа белгілер арасындағы байланыстарды да қарастырады. Постмодернистік көзқарастағылардың артықшылығы – олар еркін түрде жазуды қолдайды. Сол себепті де Соссюрдің, кез келген лингвистің және антропологтың барлығы мойындаған бақылаушы мен бақыланушы арасындағы айырмашылық мәселесі енді қайта қарастырылуы тиіс.

Рефлексивистер үшін және басқа да өзім түсінігін негізгі зерттеу нысаны етіп алатын интерпретивистер үшін номотетикалық пен идеографикалықтың араласы сан түрлі қоспалардың пайда болуына әкеледі. Этнография мен теория, бақылаушы мен бақыланушы немесе ұжымдық өзімдікі және ұжымдық бөтендікі – бәрі антропологиялық мәтін ауқымында бір-бірінен айырмашылығы жоқ болып қалды. Еуропалықтар туралы еуропалықтардың, америкалықтар туралы америкалықтардың этнографиялық еңбек жазуы қалыпты жағдайға айналды. Майкл Херцфильд антропологиядағы жұмсақ постмодернистік дәстүр туралы сөз қозғайды. Дүрбімен қарағанда көрінетін антропология кітабында ол ресми және позитивистік антропологиялық теория мен ертеректегі ақылдың қудалануы арасындағы айырмашылықты, грек мәдениетіндегі қарама-қарсылықтарды және ең маңыздысы, өзімдікі мен бөтендікі және бақылаушы мен бақыланушының арасындағы айырмашылықты талдайды.

Ол кітап қарама-қайшылықтардың күшін жоятын байланыстарды іздейді. Херцфильд бұл кітапта Вико Жамбатистаның «Жаңа ғылым» кітабының үшінші басылымына сүйенеді. Вико – XVIII ғасырдағы италян философы. Виконың көзі тірісінде оның кітабы танымал бола қоймады. Ол кітабында тарих пен әлеуметтік эволюция, ұлт пен дін арасындағы байланысты түсінуге тырысқан.

Троп, метафора, метонимия, синекдоха және ирония теориясын зерттеуге бағытталған соңғы уақытта жазылған еңбектер де постмодернистік теорияның бір бөлшегі болып есептеледі. Чикаго университетінің ұстазы Джеймс Фернандес осы идеяны қолдаушылардың қатарынан. Мен оның Габондағы фаңдар туралы этнографиялық ізденісін оқыдым. Онда автор терең эмиктерді табуға тырысады. Сол себепті ол Малиновский мен Боастың антропологиялық теориясына сүйенеді. Чикагодан шыққан, америкалық және япиздердің туысқандық қаты-

Кітап: Антропология тарихы мен теориясы

Тарау: 3. Ауыспалы уақыт концептілері

Дәріс: 24. Постмодернизм мен постмодернистік антропология

настары рәміздерінің айырмашылығын зерттеген ұлы тәржімалаушы Дэвид Шнайдердің де зерттеу мәнері осы бағытта. Ол лингвистердің идеяларына сүйене отырып, өзінің троп туралы жазған еңбегінде мәдениетті троптардың тұрақты және кешенді ойыны ретінде қарастырады. Алайда егер Джордж Лакофф пен Марк Джонсон адамдар таныс емес нәрсені қабылдау үшін оны таныс ұғымның үстіне орналастырады және солайша жаңа түсінік қалыптастырады десе, Наоми Куинн барлығы тура керісінше болады деп мәлімдейді. Метафоралар мәдени келісілген түсініктерге негізделеді және олар ұғымдарды күрделендірмейді, керісінше, оларды анығырақ етеді дейді. Ол үшін және оның алдындағы антропологтар буыны үшін мәдениет зерттеудің орталық нысаны болып есептеледі. Қажет есімдер: Джеймс Фернандес (мысалы, 1986), Дэвид Шнайдердің (әсіресе Шнайдердің мына еңбегін қараңыз, 1980 [1968]; 1984), Джордж Лакофф пен Марк Джонсон (1980), Фернандес (1991), Наоми Куинн (1991).

Постмодернизмнің қиындықтары

Британиялық философ-антрополог Эрнест Геллнер өзінің белгілі полемикасында релятивизм мен постмодернизмді қатты сынға алады. Оның ойынша, релятивизм мен постмодернизм объективизм мен өз қалауының ығына жығылудан тұрады. Постмодернизм – релятивизмнің ең дамыған түрі. Геллнер бұл жағдайды орынсыз жазғырады. Мысалы, еуропалық отаршылдық этнографиясының объективизміне қатысты. Постмодернистер үшін этнография дегеніміз – отаршыл үкімет пен көп ұлтты ұйымдардың қысым көрсетуге қолданған қаруы болып есептеледі. Ал анти-постмодернистер үшін постмодернизмнің антропологияны либералдандыруға деген талпынысы дұрыс емес. Постмодернистердің бұрынғы антропологтарға шабуыл жасауы да орынсыз. Ал оның субъективтілігі мүлдем қисынсыз. Геллнердің айтуы бойынша, постмодернизм антропологияны позитивизмнен герменевтикаға қарай жылжуды білдіреді. Бірақ басқа қырынан қарағанда постмодернистік қозғалыс осыдан екі ғасыр бұрын болған жағдайдың қайталануы секілді. Өйткені екі ғасыр бұрын ағартушы Еуропа классикалық Еуропаны құлатып тастаған еді. Геллнер «Мәдениетті жазу» кітабына атсалысқандардың еңбектерінде нақтылық жоқ дейді. Ол еңбегін былай қорытындылайды: «Соңында антропологиядағы постмодернизм сөзінің шынайы мәні мынадай болып шығады: кез келген объективті деректерді, кез келген тәуелсіз әлеуметтік құрылымдарды қабылдамау және олардың орнына сұрақ қоюшы мен сұралушының берген жауаптарын қолдану». Рабинов пен Клиффорд Геллнердің сыни пікірлеріне қосылады. Бірақ олар Гирцті герменевтиканы тым көп қолдайды және релятивизмді жақтайды деп айыптайды. Гирц өзінің шынайы болмаса ойлап шығарған ішкі қысымдар мен шектеулері арқылы бүкіл бір антропологтар буынын айқындығы жоқ және субъективизмге берілген деп айыптады. Ол өзінің дәлелдерін эпистемологиялық күдік пен сенімсіздікке жүгініп келтіреді. Олар өздерін және бөтендерді танып білуде қиналатыны соншалық тіпті басқаларды танып білуге талпынбаса да болады. Егер бұл әлемде барлық нәрсе фрагментарлы және көп пішінді болса, онда шындығында ешнәрсе ешнәрсеге ұқсамайды және ешкім де бір-бірін немесе өзін тани алмайды, ешкім бір-бірімен сөйлесе алмайды. Олай болса, түсініксіз прозаның жағдайында тек қиналудан басқа ешнәрсе қалмай ма? Осы арада автор интерпретивизм мен постмодернизмді былай қорытындылап шығады: Жұмсақ постмодернистер қоғамды мәтін ретінде қарастырады. Ол мәтінді этнографтар оқи алады, ал этнографтардың өз мәтіндерін оның оқырмандары оқи алады. Екінші бір топтағы ғалымдар этнографияны «жамау мен құрақ» ретінде қарастырады. Жамау мен құрақ бір-бірімен ойнайды. Кейбіреулер үшін мәдениет – сөздердің не «троптардың» ойыны. Этнография да тура солай, ал антропологиялық теория одан сәл үлкендеу. Осы мектептің өкілдері антропологияда үлкен теориялар немесе үлкен теорияға ұқсас нәрсенің болмауы тиіс дейді. Тек мәдениеттің өзі ғана белгілі бір деңгейде «мәтін сияқты» бола алады. Мен интерпретивистік көзқарасқа қатысты мынадай сұрақ қояр едім: егер олардың метанарративтері шынайы болса, онда олар антропология туралы не ойлар еді? Барлық нәрсені салыстыру арқылы түсінуге болады. Этнографияда шындық деген болмайды. Антропология әдеби сын саласына сіңісіп кетуі керек немесе ол антропологияның зерттеу нысанының басым сұрақтарын зерттейтін әдеби сын саласының үлкен тармағы мәдениеттануға қосылып кетуі керек. Десе де интерпретивистер

Кітап: Антропология тарихы мен теориясы

Тарау: 3. Ауыспалы уақыт концептілері

Дәріс: 24. Постмодернизм мен постмодернистік антропология

мен постмодернистер арасында білінер-білінбес күрес бар. Бұлардың бір тобы этнографияны өзін-өзі зерттейтін сала ретінде қарастырады. Болмаса, түсінуге деген талпыныс ретінде қабылдайды. Бірақ этнографияны жеткілікті түрде түсіну мүмкін емес.

Бұл антропологтар адам жағдайын егжей-тегжейлі деректер арқылы және этнографиялық іс-әрекеттің деректері арқылы түсінуге тырысады. Радикалды рефлексивистер өздерінің этнографиялық ізденуді қалай жүргізгенін жазуды дұрыс санайды. Олар зерттелуші туралы, яғни өздерінің зерттеу нысаны туралы жазбайды. Бұл идеографиялық әдістің ішіндегі ең радикалдысы: онда этнография мен этнографиялық әдістер бір-біріне кірігіп кетеді. Антропология – жалпы алғанда рефлексивтіліктің талқылауларынан көп пайда көргенімен, рефлексивтілікті қолданысқа енгізгенімен де рефлексивтілікке қатысты бір нәрсені анықтап алуымыз қажет. Рефлексивтіліктің ерекше түрі болады және жай ғана этнографты әлеуметтік әрекет етуші не дерек жинаушы ретінде қарастыратын қарапайым түрі болады. Тағы бір топ ғалымдар этнографияны өз мақсатына жетуші ғылым ретінде қабылдайды. Оны адам табиғатын кеңірек түсінуге мүмкіндік беретін құрал деп санайды. Интерпретивистік мәнерге жақын және постмодернистік сынның жағымды тұстарының ықпалына ұшыраған антропологтар үшін әлі де үміт бар. Олар еркін түрде эволюционизмнен, функционализмнен, құрылымдық марксизмнен немесе биологиялық антропологиядан өзіне керегін ала алады. Олардың пәні номотетикалы талаптан тұрады. Кнауфт «Бүгінгінің шежіресі» атты керемет кітабында постмодернистік антропология мен басқа да соңғы уақытта белгілі болған процестерді қарастырып, талқылайды. Лехтенің «Қазіргі заманғы негізгі елу ойшыл» кітабынан структуралистік, постструктуралистік және постмодернистік ойшылдар туралы көп пайдалы ақпарат табуға болады. Олардың көбісі тікелей антропология саласының ғалымдары емес, бірақ біздің пәнге ықпал еткен ойшылдар. Постмодернизм туралы баяндайтын көптеген кітаптар бар, солардың ішіндегі ең қызықтысы – Смарттың «Постмодернизм» кітабы. Біздің пәнге байланысты басқа ғылымдардағы мәдени зерттеулер мен теориялық идеялар туралы Миллнердің «Қазіргі заманғы мәдени теория» кітабынан оқи аласыздар. Мурдың «Баяндау машығын игеру: антропология мен жазу машығы» мақаласы – жазу машығына қатысты қиындықтар жайлы көп оқылып жүрген туындылардың бірі. Сонымен бірге Джеймс, Хокки және Доусонның редакторлығымен жарияланған «Мәдениетті жазудан соң» атты жинағында «Мәдениетті жазу» жинағында көтерілген мәселелерге қатысты британдық антропологтардың көзқарастары берілген. Рефлексивтілік туралы пайдалы ақпараттарға қанық еңбек – Окли мен Каллоуэйдің «Антропология мен автобиография» жинағы. Постструктурализм туралы жақсы баяндап беретін Саруптың кітабы. Сонымен бірге ол постмодернизмді де жақсы түсіндіреді. Ортнердің «60-шы жылдардан бергі антропология теориясы» мақаласы мен «Қарсыласу және этнографиялық бас тарту мәселесі», Кнауфтың «Қазіргінің шежіресі» еңбектерінде феминизм, постструктурализм тағы басқалардың антропологияға ықпалы туралы жақсы баяндалады.